

Ειδικά Θέματα

Το απόρρητο της επικοινωνίας των κρατουμένων Η νομοθετική πρόβλεψη και η πρακτική της εφαρμογής

Κώστα Κοσμάτου
Δ.Ν., Δικηγόρου

Πρόσφατα δημοσιεύθηκαν δύο δικαστικές αποφάσεις, οι οποίες αντιμετώπισαν το ζήτημα της επικοινωνίας των κρατουμένων μέσω επιστολών και τηλεφώνων. Η πρώτη εκδόθηκε από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και αφορά στην υπόθεση «Domenichini κατά Ιταλίας» της 15-11-1996 (European Court of Human Rights, Reports of Judgments and Decisions, 1996 V, No 22 «Domenichini c. Italy», σελ. 1789 επ., βλ. αναφορά της σε ΕΕυρΔ 1997, 4, σελ. 1031 επ.) και η δεύτερη από τον Ανακριτή Χαλκίδας (ΔιατΑνακρΧαλκ 9/1996, ΠοινΧρον 1996, σελ. 719 επ.). Η διαφορετική αντιμετώπιση των θεμάτων που προκύπτουν από τις δύο παραπάνω δικαιοδοτικές κρίσεις μας υποχρεώνουν σε μια ουσιαστική διερεύνηση του θέματος της επικοινωνίας των κρατουμένων. Ωστόσο αρχικά κρίνουμε σκόπιμο να παρουσιάσουμε τις δύο αυτές αποφάσεις.

1. Ο Ιταλός υπήκοος Domenichini προφυλακίστηκε ως ύποπτος για την συμμετοχή του στην τρομοκρατική οργάνωση «Prima Linea». Κατά το χρόνο της προσωρινής του κράτησης, στις 12-3-1987, ο δικαστής εκτέλεσης ποινών αποφάσισε να λογοκρίνεται η αλληλογραφία του για περίοδο έξι μηνών. Η απόφαση αυτή ανανεώθηκε στη συνέχεια για πέντε ακόμη εξάμηνα (14-9-1989). Οι λόγοι που οδήγησαν στην επιβολή του μέτρου κατά τον δικαστή ήταν η πρόληψη νέων τρομοκρατικών πράξεων, ο κίνδυνος διάπραξης (μέσω της αλληλογραφίας) νέων εγκλημάτων ή η υπονόμευση της δημόσιας τάξης και της ασφάλειας. Κατά των αποφάσεων αυτών ο Domenichini προσέφυγε

χωρίς καμία τύχη, καθώς ο ιταλικός νόμος δεν παρέχει σχετικό ένδικο μέσο. Ήδη από το 1988 ο Domenichini καταδικάστηκε με τρεις αποφάσεις σε ποινές πολυετούς κάθειρξης για ένοπλες ληστείες, ανθρωποκτονίες, συμμετοχή σε ένοπλη οργάνωση και συνομοσία.

Σύμφωνα με τον ιταλικό νόμο (άρθρο 18 ν. 354/75) ο δικαστής εκτέλεσης ποινών έχει τη δυνατότητα με αιτιολογημένη απόφασή του να λογοκρίνει την αλληλογραφία των κρατουμένων. Η λογοκρισία συνίσταται στο γεγονός ότι όλα τα γράμματα διαβάζονται είτε από την δικαστική αρχή, είτε από τον διευθυντή της φυλακής, είτε από υπαλλήλους που υποδεικνύει ο τελευταίος.

Κατά τις διατάξεις του ιταλΚΠοινΔ απαγορεύεται ο έλεγχος της αλληλογραφίας μεταξύ του κρατουμένου και του δικηγόρου του, εκτός αν η δικαστική αρχή πιστεύει ότι η εν λόγω αλληλογραφία πραγματώνει στοιχεία εγκλήματος.

Ο Domenichini με την προσφυγή του ενώπιον του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου ισχυρίσθηκε ότι με τις αποφάσεις για τη λογοκρισία της αλληλογραφίας του παραβιάστηκαν τα άρθρα 8 και 13 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

Σε ό,τι αφορά στην παραβίαση του άρθρου 8 της Σύμβασης, το Δικαστήριο σημείωσε ότι η παρέμβαση της δικαστικής αρχής στο δικαίωμα για σεβασμό της αλληλογραφίας πρέπει να «είναι σύμφωνη με το νόμο», να «εξυπηρετεί τον σκοπό της παρ. 2 του άρθρου 8» και να «είναι απαραίτητη για μια δημοκρατική κοινωνία». Περαιτέρω σημείωσε ότι εάν ένας νόμος αναφέρεται σε περιορισμό δικαιωμάτων θα πρέπει να υποδεικνύει τον σκοπό του περιορισμού. Σύμφωνα με τα παραπάνω θεώρησε ότι ο ιταλικός νόμος παρέχει μεγάλη ευχέρεια στις αρχές για να επιβάλλουν τη λογοκρισία καθώς προσδιορίζει μόνο τα πρόσωπα για τα οποία είναι δυνατό να επιβληθεί και το δικαστήριο που την επιβάλλει και όχι τη διάρκεια του μέτρου και τους λόγους επιβολής. Επίσης δεν υποδεικνύει με σαφήνεια το σκοπό και τον τρόπο επιβολής του μέτρου, έτσι ώστε ο σκοπός να μπορεί να απολαμβάνει το *minimum* προστασίας.

Σύμφωνα με τα παραπάνω το Δικαστήριο έκρινε ότι παραβιάστηκε το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ, χωρίς έτσι να χρειαστεί να εξετάσει τις προϋποθέσεις εφαρμογής του μέτρου για το σκοπό και την αναγκαιότητα της παρέμβασης (όμοιες θέσεις εξέφρασε το ΕΣΔΑ και στις αποφάσεις «Campell and Fell» της 28-6-1984, βλ. σχετικά Σ. Περράκη: Σύνοψη νομολογίας ΕΔΔΑ 1984-1985, εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα 1987, τ. 1, σελ. 16 επ., καθώς και στην «Calogero Diana c. Italy», European Court of Human Rights, Reports and Decisions, 1996 V, No 21, p. 1765).

2. Ο Διευθυντής των φυλακών Χαλκίδας απέστειλε έγγραφο ερώτημα στον Ανακριτή Χαλκίδας σχετικά με θέμα που προέκυψε με προσωρινά κρατούμενο στις παραπάνω φυλακές. Συγκεκριμένα ανέφερε ότι ο συγκεκριμένος κρατούμενος για κακουργηματικές εκβιάσεις συνεχίζει την ίδια δραστηριότητα στο κατάστημα κράτησης, χρησιμοποιώντας προς τούτο το καρτοτηλέφωνο

της φυλακής. Μετά την παραπάνω αναφορά ο Ανακριτής Χαλκίδας εξέδωσε την 9/96 Διάταξη του, με την οποία -μετά από σύμφωνη πρόταση του Αντεισαγγελέα Χαλκίδας- επέβαλε στον προσωρινά κρατούμενο τον περιοριστικό όρο ως προς τη χρήση του καρτοτηλεφώνου της φυλακής, ο οποίος έγκειται στη δυνατότητα της χρήσης του τηλεφώνου αυτού μετά από άδεια του διευθυντή της φυλακής και με την προϋπόθεση γνωστοποίησης στον διευθυντή του καλουμένου προσώπου και του αριθμού τηλεφωνικής κλήσης του.

Τα ερωτήματα που απασχόλησαν τον Ανακριτή (και τον Εισαγγελέα) ήταν δύο: α) η δυνατότητα σωρευτικής επιβολής προσωρινής κράτησης και περιοριστικών όρων στο ίδιο πρόσωπο και β) η δυνατότητα επέμβασης και περιορισμού στην επικοινωνία του κρατουμένου στο σωφρονιστικό κατάστημα. Και για τα δύο ζητήματα η απάντηση που δόθηκε ήταν καταφατική. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η αιτιολογία για την επιλογή των παραπάνω θέσεων.

Έτσι η δυνατότητα επιβολής σωρευτικά προσωρινής κράτησης και περιοριστικών όρων δικαιολογείται «... επί της βάσει πάντοτε και της λογικής αρχής ότι εν τω μείζονι εμπεριέχεται και το έλασσον» (βλ. σχετικά την πρόταση του Αντεισαγγελέα Γ. Πεπόνη, η οποία έγινε καθ' ολοκληρίαν δεκτή από την 9/96 Διάταξη, ΠοινΧρον 1996, σελ. 724), ενώ ο περιορισμός της τηλεφωνικής επικοινωνίας επιβάλλεται καθώς «... Ούτε ευσταθεί, θεβαίως, η άποψη ότι, η ακώλυτος τηλεφωνική επικοινωνία του κρατουμένου, αποτελεί νομικώς κατοχυρωμένο δικαίωμα τούτου και, κατά συνέπειαν, αδιανόητος παρίσταται οιαδήποτε περιοριστικής φύσεως επέμβαση επί του δικαιώματος τούτου. αφού, ούτως ή άλλως, χρήση της προσωπικής ελευθερίας και άσκηση ατομικών δικαιωμάτων, εντός των πλαισίων των νόμων και των κανόνων της χρηστής συμβίωσης των πολιτών νοείται, τόσον δε η προσωρινή κράτηση όσον και οι περιοριστικοί όροι, ουδέν έτερον παρά συνταγματικώς επιτρεπτήν περιστολήν της προσωπικής ελευθερίας και των ατομικών δικαιωμάτων του πολίτη συνιστούν ...» (βλ. σχετικά την Εισαγγελική πρόταση, ό.π., σελ. 724).

Θα πρέπει να επισημανθεί ότι οι παραπάνω θέσεις της Ανακριτικής διάταξης υπαγορεύονται «... με την γενικότερη παρατήρηση ότι φαινόμενα του είδους που αποτελεί αντικείμενο της παρούσας και συγκεκριμένα ανάγκης σωρευτικής επιβολής προσωρινής κράτησης και περιοριστικών όρων θα εμφανίζονται όλο και πιο συχνά εφεξής, εξ αιτίας της φιλελευθεροποίησης του σωφρονιστικού συστήματος και ιδία στο βαθμό που παρέχεται η δυνατότητα στους κρατουμένους να επιδίδονται στη διάπραξη αξιοποιίνων πράξεων καταχρώμενοι του απολύτως ελεύθερου, ακωλύτου και ανεξελέγκτου χαρακτήρα της επικοινωνίας τους με τον έξω της φυλακής κόσμο ...» (ό.π., σελ. 720).

3. Το έβδομο κεφάλαιο (άρθρα 49-56) του Κώδικα Μεταχείρισης Κρατουμένων (ν. 1851/1989) αναφέρεται στην επικοινωνία των κρατουμένων με το ευρύτερο περιβάλλον. Οριοθετώντας ο νομοθέτης τον στόχο της επικοινωνίας αυτής αναφέρει στο άρθρο 49 ότι «η επικοινωνία ... αποτελεί ζωτική ανάγκη του κρατουμένου τόσο για την διαβίωσή του στο κατάστημα, όσο και για την

2000

μέσο.
ε ποι-
ετοχήεσης
ει την
ς ότι
διευ-ληλο-
αστι-
γκλή-αστη-
αφίας
καιω-τήριο
ασμό
πρετεί
οκρα-
περιο-
Σύμ-
έρεια
ε πρό-
τιβάλ-
δεν υ-
έτσιτο άρ-
εφαρ-
της (ό-
l» της
1985,
logero
1996ε στον
τούμε-
ς κρα-
ότητα
φωνο

βαθμιαία ένταξη του στην κοινωνία ...». Ως μέσα για την επίτευξη του παραπάνω στόχου ορίζει «1) ... 2) την ανταλλαγή επιστολών, 3) την τηλεφωνική επικοινωνία ...» (άρθρο 49 6' ΚΜετΚρ).

Μια από τις βασικές καινοτομίες του ν. 1851/1989 αποτέλεσε το γεγονός ότι ο θεσμός της επικοινωνίας των κρατουμένων αντιμετωπίζεται όχι ως πρόνομο, αλλά ως ουσιαστική έκφανση των ατομικών δικαιωμάτων (έτσι και η Αιτιολογική Έκθεση στο Σχέδιο ΣωφρΚ, Χρονικά Εργαστηρίου Εγκληματολογίας Τμήματος Νομικής Πανεπιστημίου Θράκης, τ. 2, 1991, σελ. 35). Άρα πέρα από τον στόχο της κοινωνικής επανένταξης που οριοθετείται στον ν. 1851/1989 (βλ. την κριτική προσέγγιση στην έννοια της επανένταξης που επιχειρείται από τον Σ. Αλεξιάδη: Η μεταχείριση των κρατουμένων και ο σεβασμός της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, στο Ανθρώπινα δικαιώματα και ποινική καταστολή, Θεσσαλονίκη 1990, σελ. 177 επ., καθώς και Χ. Δημόπουλου: Η επανακοινωνικοποίηση των κρατουμένων. Συμβολή στην ερμηνεία του άρθρου 1 ν. 1851/1989, Χρονικά Εργαστηρίου Εγκληματολογίας Πανεπιστημίου Θράκης, τ. 1, 1991, σελ. 75 επ.), ουσιαστικά εξυπηρετείται η διασφάλιση βασικών δικαιωμάτων και η προστασία της ανθρώπινης αξιοπρέπειας (βλ. σχετικά Α. Baratta: Αρχές της ελάχιστης ποινικής παρέμβασης: Για μια θεωρία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ως αντικείμενου και ως ορίου του ποινικού νόμου, μετ. Α. Κουκουτσάκη, ΕλλΕπιθΕγκλ, τ. 3-4, 1989, σελ. 12, G. Kaiser: Ανθρώπινα δικαιώματα κατά την εκτέλεση της στερητικής της ελευθερίας ποινής από διεθνή συγκριτική σκοπιά, μετ. Ε. Λαμπροπούλου, ΕλλΕπιθΕγκλ, τ. 11-16, 1993-1995, σελ. 39).

Το ζητούμενο στην προκειμένη περίπτωση είναι να διερευνήσουμε αν το δικαίωμα στην επικοινωνία των κρατουμένων (μέσω τηλεφώνων και επιστολών) υπόκειται σε περιορισμούς.

Κατά το άρθρο 19 του Συντάγματος «Το απόρρητο των επιστολών και της ελεύθερης ανταπόκρισης ή επικοινωνίας με οποιονδήποτε άλλο τρόπο είναι απόλυτα απαραβίαστο. Νόμος ορίζει τις εγγυήσεις υπό τις οποίες η δικαστική αρχή δεν δεσμεύεται από το απόρρητο για λόγους εθνικής ασφάλειας ή για διακρίβωση ιδιαίτερα σοβαρών εγκλημάτων».

Στο άρθρο 8 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (η οποία κατά το άρθρο 28 παρ. 1 του Συντάγματος έχει αυξημένη τυπική ισχύ) ορίζεται ότι «1. Παν πρόσωπον δικαιούται εις τον σεβασμόν της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του, της κατοικίας του και της αλληλογραφίας του. 2. Δεν επιτρέπεται να υπάρξει επέμβασις δημόσιας αρχής εν τη ασκήσει του δικαιώματος τούτου, εκτός εάν η επέμβασις αυτή προβλέπεται υπό του νόμου και αποτελεί μέτρον το οποίον, εις μίαν δημοκρατικήν κοινωνίαν, είναι αναγκαίον δια την εθνικήν ασφάλειαν, την δημόσιαν ασφάλειαν, την οικονομικήν ευημερίαν της χώρας, την προάσπισιν της τάξεως και την πρόληψιν ποινικών παραβάσεων, την προστασίαν της υγείας ή της ηθικής ή την προστασίαν των δικαιωμάτων και ελευθεριών των άλλων».

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν επίσης α) το άρθρο 12 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, η οποία έγινε δεκτή από τη ΓΣ του ΟΗΕ, κατά την οποία «ουδείς θα είναι αντικείμενος αυθαιρέτων επεμβάσεων εν τη ιδιωτική του ζωή ... ή την αλληλογραφίαν του ...» και β) το άρθρο 17 του Διεθνούς Συμφώνου περί Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων, όπου ορίζεται ότι «ουδείς δύναται να υποστεί αυθαιρέτους αναμίξεις ... εν τη ιδιωτική του ζωή ... την αλληλογραφίαν του ...».

Το άρθρο 51 του ΚΜετΚρ αναφέρεται στην επικοινωνία των κρατουμένων μέσω τηλεφώνου, τηλεγραφημάτων και επιστολών. Κατά την παρ. 1 η τηλεφωνική επικοινωνία διεξάγεται ελεύθερα από τηλέφωνα που βρίσκονται σε ελεγχόμενους ή κοινόχρηστους χώρους του καταστήματος. Οι ειδικότεροι όροι για τη χρήση των τηλεφώνων αυτών καθορίζεται με απόφαση του Συμβουλίου της φυλακής (όπως αντικαταστάθηκε από το άρθρο 10 ν. 2298/1995). Στην παρ. 2 του ίδιου άρθρου διακηρύσσεται αρχικά ο μη έλεγχος στα τηλεγραφήματα και στις επιστολές των κρατουμένων. Ο κανόνας αυτός κάμπτεται μόνο μετά από άδεια του Δικαστή Εκτέλεσης Ποινών- μόνο για λόγους ασφαλείας ή διάπραξης ιδιαίτερα σοβαρών εγκλημάτων.

Όπως μπορεί να διακρίνει κανείς το καθεστώς της επικοινωνίας των κρατουμένων αναμορφώθηκε ριζικά με τον ν. 1851/1989 (όπως τροποποιήθηκε με τον ν. 2298/1995), καθώς κατά την προϊσχύσασα νομοθεσία (άρθρα 80 επ. Σωφρονιστικού Κώδικα) η αλληλογραφία των κρατουμένων βρισκόταν πάντοτε υπό τον έλεγχο της διεύθυνσης της φυλακής. Η διάταξη αυτή του άρθρου 80 ΣωφΚ είχε ως βασική της αφετηρία το σωφρονισμό των κρατουμένων, τη διατήρηση της τάξης στο σωφρονιστικό κατάστημα, αλλά και την ηθικοπλαστική επίδραση που πρέπει να ασκείται εντός αυτού (βλ. σχετικά Μ. Μπακατσούλα: Γενικά αρχαία σωφρονιστικής, σελ. 203 επ., Κ. Γαρδίκας: Η έκτισις της ποινής ως έννομος σχέσις δημοσίου δικαίου, ΠοινΧρον 1954, σελ. 448 επ., Γ.-Α. Μαγκάκης: Θέματα εφαρμογής του άρθρου 20 ΠΚ επί προσβολής απορρήτου των επιστολών, ΠοινΧρον 1956, σελ. 433, Δ. Καρανίκας: Εγχειρίδιο ποινικού δικαίου, τ. α', γενικόν μέρος, 6' έκδοση, Αθήνα 1959, σελ. 94, Σ. Αναγνωστάκης: Σωφρονιστικό Δίκαιο, γενικόν μέρος, Θεσσαλονίκη 1978, σελ. 218).

Είναι εμφανές ότι το καθεστώς αυτό της λογοκρισίας που επιβαλλόταν από τον Σωφρονιστικό Κώδικα ερχόταν σε ευθεία σύγκρουση και αντίθεση με την ελληνική συνταγματική τάξη, δίκαια δέχθηκε οξεία κριτική και καταργήθηκε (βλ. σχετικά ΓνΕισΠλημΝαυπλίου 10/1955, ΠοινΧρον 1956, σελ. 57-58, Ν. Κουράκης: Ποινική καταστολή, 6' έκδοση, 1989, σελ. 247 επ., Σ. Αλεξιάδης: Η προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου κατά την διάρκεια της έκτισης της ποινής, στο Ανθρώπινα δικαιώματα και ποινική καταστολή, Θεσσαλονίκη 1990, σελ. 148. Βλ. επίσης με ιδιαίτερη αναφορά στο απόρρητο της αλληλογραφίας των εκτοπισμένων την πρόταση ΕισΑΠ Κόλλια στην ΑΠ 138/1955, ΠοινΧρον 1955, σελ. 355. Για το θέμα αυτό σύμφωνος και ο Μαγκάκης: Θέματα εφαρμογής, ό.π., σελ. 434).

4. Σε σχέση με το ερευνώμενο θέμα της επικοινωνίας των κρατουμένων γίνεται σήμερα δεκτό από την συνταγματική θεωρία ότι η ελευθερία των ανταποκρίσεων ισχύει και για πρόσωπα που βρίσκονται κάτω από καθεστώς ειδικών σχέσεων εξουσίας (βλ. σχετικά Α. Μανιτάκη: Το υποκείμενο των συνταγματικών δικαιωμάτων κατά το άρθρο 25 παρ. 1 του Συντάγματος, 1981, σελ. 120 επ., Α. Μάνεση: Συνταγματικά δικαιώματα, α', ατομικές ελευθερίες, δ' έκδοση, Θεσσαλονίκη 1983, σελ. 245). Για τα άτομα αυτά (κρατούμενους) υφίσταται αποκλειστικά ο περιορισμός της φυσικής τους ελευθερίας, συνεπώς εξακολουθούν να είναι αρχικά φορείς όλων των συνταγματικών δικαιωμάτων (βλ. σχετικά Χ. Χατζή: Η φυλάκιση ως ειδική σχέση εξουσίας. Δικαιώματα υπό σκιά, το Σύνταγμα 1995, σελ. 291, και τις εκεί παραπομπές, ιδίως υποσημ. 17). Οι περιορισμοί ωστόσο των θεμελιωδών δικαιωμάτων για τα πρόσωπα που βρίσκονται σε ειδικό λειτουργικό καθεστώς (όπως οι κρατούμενοι) είναι επιτρεπτοί μόνο υπό αυστηρές προϋποθέσεις. Και τούτες έχουν σχέση α) με την αρμονία κατά τη στάθμιση του δικαιώματος που περιορίζεται και του θεσμού χάριν του οποίου συντελείται ο περιορισμός, β) ο θεσμός να προκύπτει από το Σύνταγμα, γ) ο περιορισμός να είναι κατάλληλος, αναγκαίος και να μην οδηγεί σε ουσιαστική κατάργηση του δικαιώματος (βλ. σχετικά Δ. Τσάτσου: Συνταγματικά δικαιώματα, τ. Γ', Θεμελιώδη δικαιώματα Ι. γενικό μέρος, 1988, σελ. 259 επ. Βλ. όμως την κριτική προσέγγιση στο θέμα του Ν. Κουλούρη: Οι αντιφάσεις των γενικών αρχών του Κώδικα Βασικών κανόνων για την Μεταχείριση των Κρατουμένων. Αυτοαναιρέσεις και αδιέξοδα, Σύγχρονα Θέματα, τ. 40-41, 1990, σελ. 101).

Όπως μπορεί να διακρίνει κανείς η παραπάνω θέση έχει ως ουσιαστική της αφετηρία τη διασφάλιση θεμελιωδών δικαιωμάτων και το σεβασμό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Την ίδια αφετηρία άλλωστε έχει και η ερμηνευτική προσέγγιση που πραγματοποιείται και στις Διεθνείς Συμβάσεις: οι περιορισμοί στην αλληλογραφία δικαιολογούνται μόνο για την προστασία των δικαιωμάτων των άλλων, σε έκτακτες περιπτώσεις, με την προϋπόθεση να επιβάλλονται από νόμο και με αυτονόητο όριο το σεβασμό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας (βλ. σχετικά Φ. Βεγλερή: Τα δικαιώματα του Ανθρώπου και οι περιορισμοί τους, το Σύνταγμα 1981, σελ. 200, 203, 213, 218 επ.). Έχει επίσης βάσιμα υποστηριχθεί ότι βασικό επίσης δικαίωμα που προστατεύεται μέσω του απορρήτου των επικοινωνιών αποτελεί αυτό της πνευματικής ελευθερίας ή της ελεύθερης σκέψης (βλ. σχετικά Γ.-Α. Μαγκάκη: Περί της ποινικής προστασίας του απορρήτου των τηλεφωνημάτων, ΠοινΧρον 1964, σελ. 10, Α. Τάχου: Το απαραβίαστον του απορρήτου των επιστολών και της εν γένει ανταποκρίσεως, 1967, σελ. 102).

Η μέχρι το σημείο αυτό ανάπτυξη μπορεί να μας οδηγήσει σε κάποια αρχικά συμπεράσματα:

α) ο θεσμός της επικοινωνίας των κρατουμένων και του απορρήτου των α-

νταποκρίσεών τους άπτεται βασικά και αποτελεί ουσιαστική έκφραση του σεβασμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας,

β) η στέρηση της προσωπικής ελευθερίας δεν συνεπάγεται αυτοδίκαια και περιορισμούς στην πνευματική ελευθερία ή στην ελευθερία συνείδησης,

γ) οι περιορισμοί στην επικοινωνία των κρατουμένων είναι δυνατοί -στο αναγκαίο μέτρο- μόνο αν προβλέπονται από νόμο (σύμφωνο με τις αρχές του Συντάγματος) και επιβάλλονται από ανεξάρτητη δικαστική αρχή.

Θα πρέπει στο σημείο αυτό να προβούμε σε μια παρατήρηση. Και αυτή έχει σχέση με τη μεταχείριση καταδίκων και υποδίκων. Η διαφορετική θέση των δύο αυτών κατηγοριών κρατουμένων είναι εμφανής και αναγνωρίζεται ρητά από το άρθρο 12 παρ. 3 του ν. 185/1989: «Οι υπόδικοι υπόκεινται μόνο στους απόλυτα αναγκαίους περιορισμούς της ελευθερίας τους για να μην αποδράσουν, να μην παρεμποδίσουν το έργο της ανάκρισης και να μην διαταράξουν την κανονική λειτουργία του καταστήματος». Ανάλογη διαφοροποίηση προέβλεπε άλλωστε και το άρθρο 6 του προϊσχύσαντος ΣωφρΚ (βλ. σχετικά Μ. Μπακατσούλα: Γενικά αρχαί σωφρονιστικής, σελ. 204). Η διαφοροποίηση αυτή θα πρέπει να κριθεί επιβεβλημένη, στο μέτρο που για την κατηγορία αυτών των κρατουμένων είναι ισχυρό το τεκμήριο της αθωότητάς τους [βλ. σχετικά Σ. Αλεξιάδη: Το τεκμήριο της αθωότητας του κατηγορουμένου (αρ. 6 παρ. 2 ΕΣΔΑ), στο Ανθρώπινα δικαιώματα και ποινική καταστολή, σελ. 79]. Συνεπώς οι περιορισμοί στην επικοινωνία των υποδίκων πρέπει να εξυπηρετούν μόνο τους σκοπούς του άρθρου 12 ΚΜετΚρ. με αυτονόητο όριο τις προϋποθέσεις που σημειώσαμε παραπάνω.

5. Υπό το πρίσμα αυτό μπορούμε να εξετάσουμε στη συνέχεια το θέμα του περιορισμού και των επεμβάσεων στο απόρρητο της τηλεφωνικής επικοινωνίας και των επιστολών των κρατουμένων, όπως προβλέπεται στο άρθρο 51 του Κώδικα Μεταχείρισης Κρατουμένων.

α) Στις περιπτώσεις της τηλεφωνικής επικοινωνίας των κρατουμένων η παρ. 1 του άρθρου 51 ΚΜετΚρ δεν φαίνεται να ορίζει περιορισμούς. Η αναφορά στο εδ. 2 της ίδιας παραγράφου για τους όρους χρήσης των τηλεφώνων με απόφαση του Συμβουλίου της Φυλακής δεν είναι δυνατόν ερμηνευτικά να οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι χωρεί περιορισμός ή έλεγχος του απορρήτου της τηλεφωνικής επικοινωνίας των κρατουμένων. Και τούτο για δύο λόγους. Πρώτον διότι το Συμβούλιο της Φυλακής (άρθρο 9 ν. 2298/1995) δεν αποτελεί την ανεξάρτητη δικαστική αρχή, η οποία είναι η μόνη αρμόδια για την επιβολή περιορισμών στο δικαίωμα της επικοινωνίας και των ανταποκρίσεων κατά το άρθρο 19 εδ. 2 του Συντάγματος. Δεύτερον ο νομοθέτης δεν είναι δυνατόν να παρέχει εξουσία στέρησης ή περιορισμού δικαιώματος σε ένα διοικητικό όργανο, παρά μόνο να του αναθέτει διαδικαστικές αρμοδιότητες για την καλή λειτουργία του καταστήματος και της υπηρεσίας (όπως π.χ. οι χώροι τοποθέτησης των τηλεφώνων ή η ρύθμιση του χρόνου λειτουργίας των τηλεφώνων κατά τη διάρκεια της ημέρας).

Θα πρέπει να σημειώσουμε ότι η παρ. 1 του άρθρου 51 πριν την αντικατάστασή της από το άρθρο 10 παρ. 2 του ν. 2298/1995 χορηγούσε το δικαίωμα της τηλεφωνικής επικοινωνίας στους κρατούμενους μόνο μετά από άδεια του Διευθυντή της φυλακής. Όμως με το θέμα αυτό θα ασχοληθούμε εκτενέστερα στη συνέχεια (υπό 5 γ').

β) Στις περιπτώσεις επικοινωνίας των κρατουμένων μέσω τηλεγραφημάτων και επιστολών η αρχή του μη ελέγχου κάμπτεται, όπως παρατηρήσαμε, κατά το άρθρο 51 παρ. 2 εδ. 2 ΚΜετΚρ, όταν κριθεί ότι υφίστανται λόγοι εθνικής ασφάλειας ή κίνδυνος διάπραξης (ή διακρίβωσης) ιδιαίτερα σοβαρών εγκλημάτων. Έτσι η έγγραφη επικοινωνία των κρατουμένων μπορεί να ελεγχθεί μετά από άδεια του Δικαστή Εκτέλεσης Ποινών. Αποτελεί αυτή η πρόβλεψη ικανή συνθήκη για την αποφυγή αυθαιρεσιών ή κινείται στα πλαίσια του Συντάγματος και των Διεθνών Συμβάσεων;

Όπως τονίστηκε παραπάνω, ο συνταγματικός νομοθέτης επέβαλε την απόλυτη προστασία του απορρήτου των επιστολών στο άρθρο 19 παρ. 1 του Συντάγματος. Εξουσιοδότησε δε τον κοινό νομοθέτη να θεσπίσει νόμο που να ορίζει τις εγγυήσεις ελέγχου του απορρήτου (άρθρο 19 παρ. 2 του Συντάγματος). Και τούτος ο νόμος θα έπρεπε να προβλέπει –το δυνατότερο αναλυτικότες προϋποθέσεις υπό τις οποίες θα τίθεται ο περιορισμός, το όργανο που θα τον επιβάλλει, τα δικαιώματα του υφιστάμενου τον περιορισμό, τη διαδικασία που θα ακολουθείται για την επιβολή του περιορισμού, καθώς και τη διαδικασία ελέγχου της απόφασης που επιβάλλει τον περιορισμό.

Αντ' αυτού το άρθρο 51 παρ. 2 εδ. 2, πέρα από την επανάληψη της συνταγματικής διάταξης για τις γενικές κατηγορίες κάμψης του βασικού κανόνα (λόγοι εθνικής ασφάλειας, διάπραξη ή διακρίβωση ιδιαίτερα σοβαρών εγκλημάτων) και του οργάνου που κρίνει για τον έλεγχο ή τον περιορισμό (Δικαστής Εκτέλεσης Ποινών) δεν προβλέπει τίποτε άλλο. Όταν ο συνταγματικός νομοθέτης κάνει λόγο για το «... νόμο που θα ορίζει τις εγγυήσεις ...» προφανώς και δεν εννοεί την επανάληψη των γενικών αρχών και κατευθύνσεων. Και στην περίπτωση του ΚΜετΚρ μόνη η επανάληψη των όρων του Συντάγματος δεν είναι δυνατόν να δημιουργεί τη ρύθμιση συνταγματική (Βλ. σχετικά Σ. Αλεξιάδη: Βασικές κατευθύνσεις προς μια σύγχρονη σωφρονιστική μεταρρύθμιση, Δίκαιο και Πολιτική, τ. 19-20, σελ. 30, Α. Χαΐδου: Κριτικές παρατηρήσεις πάνω στον Κώδικα Βασικών Κανόνων για την μεταχείριση των κρατουμένων, Σύγχρονα Θέματα, τ. 41-42, 1990, σελ. 110, Σ. Αλεξιάδη: Σωφρονιστική, 6' έκδοση, Θεσσαλονίκη 1995, σελ. 158).

Ένα ωστόσο σημείο θα πρέπει επίσης να προσεχθεί: το άρθρο 19 του Συντάγματος κάνει λόγο για μη δέσμευση της δικαστικής αρχής στο απόρρητο των επιστολών, ενώ ο ΚΜετΚρ για έλεγχο της αλληλογραφίας μετά από άδεια του Δικαστή Εκτέλεσης Ποινών. Η παρατήρηση αυτή δεν αποτελεί παιγνίδι λέξεων: στην πρώτη περίπτωση ο έλεγχος της αλληλογραφίας πραγματοποιείται από την δικαστική αρχή, ενώ στην δεύτερη περίπτωση μόνο με άδειά

της. Και η ποιοτική διαφορά -από άποψη εγγυήσεων- στην ύπαρξη ή μη ανεξάρτητου δικαιοδοτικού οργάνου στις δύο αυτές περιπτώσεις είναι εμφανής.

γ) Όπως προαναφέρθηκε το άρθρο 51 παρ. 1 του ν. 1851/1989 αντικαταστάθηκε από το άρθρο 10 παρ. 2 του ν. 2298/1995. Η προϋσχύσασα διάταξη που αφορούσε στην τηλεφωνική επικοινωνία των κρατουμένων όριζε ότι «... ο κρατούμενος μπορεί με άδεια του διευθυντή να επικοινωνεί με τηλέφωνο που βρίσκεται σε ελεγχόμενο χώρο του καταστήματος μια φορά την εβδομάδα και επιπλέον, αν υπάρχει ανάγκη με το συνήγορό του, με συγγενικά του πρόσωπα ή πρόσωπα που μπορούν να έχουν ευεργετική επίδραση σ' αυτόν ...». Η ιδιαίτερη αναφορά και διερεύνηση στην παραπάνω -ήδη καταργηθείσα- διάταξη παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς τούτη επέβαλε ο Ανακριτής Χαλκίδας ως περιοριστικό όρο του προσωρινά κρατουμένου.

Έχω την αίσθηση ότι οι ομοιότητες της παραπάνω διάταξης με αυτήν του άρθρου 80 ΣωφρΚ είναι εμφανείς. Και οι παρατηρήσεις που διατυπώθηκαν τόσο για τον έλεγχο της επικοινωνίας των κρατουμένων κατά τις διατάξεις του ΣωφρΚ έχουν απόλυτη ισχύ και σ' αυτήν την περίπτωση. Ομοίως και οι παρατηρήσεις που προθήκαμε στο υπό στ. 5 β' της εργασίας αυτής. Θα πρέπει και πάλι να σημειώσουμε ότι η προϋσχύσασα διάταξη του άρθρου 51 παρ. 1 του ν. 1851/1989 κινείται εκτός των πλαισίων του Συντάγματος και της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (με την ορθή ερμηνευτική προσέγγιση που πραγματοποίησε το ΕΔΔΑ στην υπό στ. 1 απόφαση που παρουσιάσαμε) για τους παρακάτω λόγους:

— το Σύνταγμα και η ΕΣΔΑ ορίζουν την ελευθερία της επικοινωνίας και των ανταποκρίσεων ως απολύτως απαραβίαστη, εκτός αν η δικαστική αρχή -σύμφωνα με νόμο σύμφωνο στο Σύνταγμα και στην ΕΣΔΑ- προβεί για συγκεκριμένους λόγους στην άρση του απορρήτου,

— ο διευθυντής του σωφρονιστικού καταστήματος δεν μπορεί να αποτελέσει ούτε να υποκαταστήσει την ανεξάρτητη δικαστική αρχή που θα προβεί στον έλεγχο της επικοινωνίας,

— η διάταξη αυτή του ΚΜετΚρ εκχωρεί αδικαιολόγητα την εξουσία ελέγχου της επικοινωνίας σε ένα διοικητικό όργανο, το οποίο είναι δυνατόν να στερεί έναν πολίτη ατομικό δικαίωμα χωρίς να τηρείται οποιαδήποτε διαδικασία.

δ) Από την ανάπτυξη που προηγήθηκε γίνεται εμφανές ότι τόσο η νομοθετική ρύθμιση που διέπει την επικοινωνία των κρατουμένων μέσω τηλεγραφημάτων και επιστολών κατά το άρθρο 51 ΚΜετΚρ, όσο και η νομολογιακή θέση που επιλέχθηκε για την επικοινωνία μέσω τηλεφώνων (9/1996 ΔιατΑνακρΧαλκίδας) παρουσιάζουν σοβαρές αδυναμίες, οι οποίες οδηγούν σε καταστρατήγηση ατομικών δικαιωμάτων και ελευθεριών. Τονίστηκε και σε άλλο σημείο της εργασίας αυτής ότι το γεγονός ότι κρατούμενος έχει στερηθεί την προσωπική του ελευθερία δεν σημαίνει ότι παύει να είναι υποκείμενο δικαίου και φορέας

ακατά-
αίωμα
ια του
ίστερα

φημά-
ισαμε,
ογοι ε-
θάρων
ελεγχ-
η πρό-
αίσια

ε από-
ου Συ-
ου να
άγμα-
τικά-
ου θα
εδικά-
η δια-

νταγ-
ε (λό-
ημά-
ιστής
ς νο-
ανώς
Και
ιατος
Σ. Α-
ρρυθ-
ρατη-
κρα-
υπρο-

ου Συ-
ρητο
τό ά-
παι-
ιατο-
ιδειά

δικαιωμάτων. Η στερητική της ελευθερίας ποινή ασφαλώς και δεν συνεπάγεται τον υποβιβασμό του ατόμου σε μέσο (πρβλ. και *N. Παρασκευόπουλο*: Σκέψεις για τα αίτια και τα αιτήματα της εξέγερσης των κρατουμένων, Δίκαιο και Πολιτική, τ. 19-20, σελ. 35 επ.). Υπό αυτή την έννοια οι επιλογές του εκάστοτε νομοθέτη, αλλά και του εφαρμοστή του δικαίου πρέπει να έχουν ως πρωταρχικό γνώμονα το σεβασμό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Και ένα παράδειγμα ορθής πρακτικής εφαρμογής της παραπάνω θέσης εμφανίζεται μέσα από τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (βλ. παραπάνω υπό στ. 1).

6. Πριν ωστόσο κλείσουμε την εργασία αυτή είναι σκόπιμο να θίξουμε ένα ακόμη θέμα που κινείται στο όριο του ενδιαφέροντος της παρούσας εργασίας: αυτό της σωρευτικής επιβολής προσωρινής κράτησης και περιοριστικών όρων στο ίδιο πρόσωπο, που επέβαλε με την Διάταξή του ο Ανακριτής Χαλκίδας. Και τούτο όχι με την πρόθεση να αντικρουστεί νομικά η παραπάνω επιλογή. Νομίζω ότι δεν χωρεί αμφιβολία ότι η νομοθετική έκφραση του άρθρου 282 ΚΠοινΔ (υπό οποιαδήποτε εκδοχή της μέχρι και την ισχύουσα κατά τον ν. 2408/1996) δεν αφήνει περιθώριο ότι η επιβολή των δύο αυτών μέτρων δικονομικού καταναγκασμού είναι δυνατή «... μπορεί ...» και διαζευκτική «... είτε ...» (βλ. εντελώς ενδεικτικά από τη θεωρία *A. Καρρά*: Ποινικό Δικονομικό Δίκαιο, 6' έκδοση, τ. 6', 1986, σελ. 156, και από τη νομολογία ΒουλΣυμβ. ΔιαρκΣτρΘεσ 38/1987, ΠοινΧρον 1987, σελ. 472, με σύμφωνη πρόταση Επιτρόπου *A. Παπαδαμάκη*).

Η 9/1996 Διάταξη και η σύμφωνη εισαγγελική πρόταση είναι σαφώς νομικά εσφαλμένες (βλ. αναλυτικά τις ορθές επισημάνσεις του *N. Παρασκευόπουλου*: Γνώμη, Υπεράσπιση 1996, σελ. 1217 επ.). Κυρίως όμως -και αυτός είναι ο συνεκτικός ιστός με το θέμα της παρούσας εργασίας- κινούνται σε λανθασμένη δικαιοπολιτική οδό. Ο σκοπός της μείωσης της εγκληματικότητας δεν συνάδει σε μια ελεύθερη και δημοκρατική κοινωνία με την περιστολή των δικαιωμάτων και την αυθαίρετη ανάπτυξη κάθε μορφής καταστολής. Η «φιλελευθεροποίηση του σωφρονιστικού συστήματος», την οποία επικαλείται η Ανακριτική Διάταξη προκειμένου να επιβάλει τον περιοριστικό όρο αποτέλεσε (και αποτελεί) αίτημα και κατάκτηση του Κράτους Δικαίου και του πολιτισμού. Βασική δε συνιστώσα του Κράτους Δικαίου αποτελεί ο σεβασμός και η προστασία των ατομικών δικαιωμάτων και ελευθεριών των πολιτών (πρβλ. και *Baratta*: αρχές της ελάχιστης ποινικής παρέμβασης, ό.π., σελ. 12). Και τούτη η προστασία πρέπει να αποτελεί την ουσιαστική αποστολή του δικαστή. Διότι όπως ορθά έχει σημειωθεί «... η ποινική δικαιοσύνη είναι φορέας της κρατικής εξουσίας και της ποινικής καταστολής και παράλληλα καταφύγιο του πολίτη απέναντι σ' αυτή την καταστολή ...» (*I. Μανωλεδάκης*: Η κριτική των ποινικών αποφάσεων, στο Η αιτιολογία των δικαστικών αποφάσεων - Η δικαστική μειοψηφία - Η κριτική των δικαστικών αποφάσεων, έκδ. ΕΝΒΕ, 1992, σελ. 177).